

TÜRKİYE'DE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞUNA YÖNELİK ÖĞRETMEN YETİŞTİRME VE EĞİTİM SUNMA

Prof. Dr. Gönül Kırcaali İftar

Tohum Otizm Vakfı
Değerlendirme ve Gelişim
Raporları

I

Mart, 2019

TÜRKİYE'DE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞUNA YÖNELİK ÖĞRETİM YETİŞTİRME VE EĞİTİM SUNMA

Ülkemizde halen 32 üniversitenin Eğitim/Eğitim Bilimleri Fakülteleri bünyesinde yer alan Özel Eğitim Bölümlerinde Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programları yürütülmektedir. Tablo 1'de, ülkemizdeki devlet ve vakıf üniversitelerinin Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programı kontenjanları ve öğretim üyesi sayıları yer almaktadır. Bu programlarda görev yapan toplam öğretim üyesi sayıları incelendiğinde, doktor öğretim üyesi sayısının (N=95) profesör ve doçent toplamının (N=51) iki katına yakın olduğu görülmektedir. Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programı yürüten üniversitelerin 18'inde (%56,3) hiç profesör bulunmazken; 17'sinde hiç doçent yoktur (%53). Üniversitelerin 11'indeyse (%34,4) ne profesör ne de doçent görev yapmaktadır. Bu 11 üniversitenin toplam kontenjanı 628 olup tüm kontenjanların %26,6'sını oluşturmaktadır. Bu veriler ışığında, Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programlarında görev yapan öğretim üyelerinin ağırlıklı olarak genç ve deneyimsiz oldukları çıkarsaması yapılabilir.

Tablo 1'deki veriler, dört yıllık bir Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programı'nda öğretim üyesi başına düşen lisans öğrencisi oranının ortalama 65 olduğunu göstermektedir. Oysaki, Türkiye'deki eğitim fakültelerinde yürütülen lisans programları için akreditasyon başvurusu yapılabilmesi için, öğretim üyesi başına en fazla 35 öğrenci düşmesi koşulu vardır.

Ülkemizdeki Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programlarının yalnızca üçünün öğretim üyesi başına düşen öğrenci oranının 35 ya da altında olduğu görülmektedir. Bu üniversiteler; İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa (31), Hasan Kalyoncu Üniversitesi (33) ve Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'dir (35). Anadolu Üniversitesi'nde Özel Eğitim Bölümü'nün yanı sıra Engelliler Araştırma Enstitüsü'nde görev yapan öğretim üyeleri de dikkate alındığında, özel eğitim alanında çalışan öğretim üyesi sayısının 29, öğretim üyesi başına düşen lisans öğrencisi sayısının ise 21 olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmeni yetiştiren üniversitelerin il bazında dağılımlarına bakıldığında, 32 üniversitenin 20 ilde yer aldığı görülmektedir. Birden fazla üniversitede Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programı bulunan il sayısı 4 olup; İstanbul'da 8, Ankara ve İzmir'de 3'er, Eskişehir'deyse 2 üniversite vardır. Coğrafi bölge bazındaki dağılımlara bakıldığında; Karadeniz bölgesinde 5 ilde 5 üniversite, İç Anadolu bölgesinde 4 ilde 7 üniversite, Marmara bölgesinde 4 ilde 11 üniversite, Ege bölgesinde 2 ilde 4 üniversite, Akdeniz bölgesinde 2 ilde 2 üniversite, Doğu Anadolu bölgesinde 2 ilde 2 üniversite, Güney Doğu Anadolu bölgesindeyse yalnızca 1 ilde 1 üniversite olduğu görülmektedir. Özel eğitim öğretmenliği açısından en avantajlı bölgelerin Karadeniz, İç Anadolu ve Marmara; en dezavantajlı bölgenin ise Güney Doğu olduğu söylenebilir.

Tablo 1
Türkiye Üniversitelerinde Özel Eğitim Öğretmenliği
Lisans Programı Kontenjanları ve Öğretim Üyesi Sayıları

Üniversite	Öğretim Üyesi				Uzmanlaşma Alanları					
	Kontenjan	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr. Öğr. Ü.	ZY	OSB	ÖG	ÖY	İY	GY
Akdeniz Üniversitesi (Antalya)	62	0	0	3						
Anadolu Üniversitesi (Eskişehir)*	154	6	6	5						
Ankara Üniversitesi	82	0	3	3						
Atatürk Üniversitesi (Erzurum)	62	0	0	2						
Biruni Üniversitesi (İstanbul)	60	1	1	3						
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	62	0	3	4						
Bursa Uludağ Üniversitesi	62	1	0	4						
Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir)	83	2	1	3						
Düzce Üniversitesi	62	0	0	3						
Ege Üniversitesi (İzmir)	62	0	1	2						
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	103	0	2	3						
Gazi Üniversitesi (Ankara)	125	1	2	5						
Hacettepe Üniversitesi (Ankara)	62	2	1	2						
Hasan Kalyoncu Üniversitesi (Gaziantep)	50	3	0	3						
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	41	0	0	1						
İnönü Üniversitesi (Malatya)	52	0	0	4						
İstanbul Aydın Üniversitesi	70	1	1	2						
İstanbul Medipol Üniversitesi	70	1	0	2						
İstanbul Okan Üniversitesi	50	1	0	2						
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	19	0	0	3						
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	62	0	2	6						
İzmir Demokrasi Üniversitesi	62	0	0	1						
Maltepe Üniversitesi (İstanbul)	70	2	1	1						
Marmara Üniversitesi (İstanbul)	103	1	1	3						
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Konya)	144	1	0	6						
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	62	0	0	2						
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Samsun)	93	0	1	3						
Pamukkale Üniversitesi (Denizli)	62	1	0	2						
Sakarya Üniversitesi	82	0	0	4						
Trabzon Üniversitesi	103	0	1	3						
Trakya Üniversitesi (Edirne)	52	0	0	3						
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	72	0	0	2						
Toplam	2.360	24	27	95	26	12	3	10	3	1

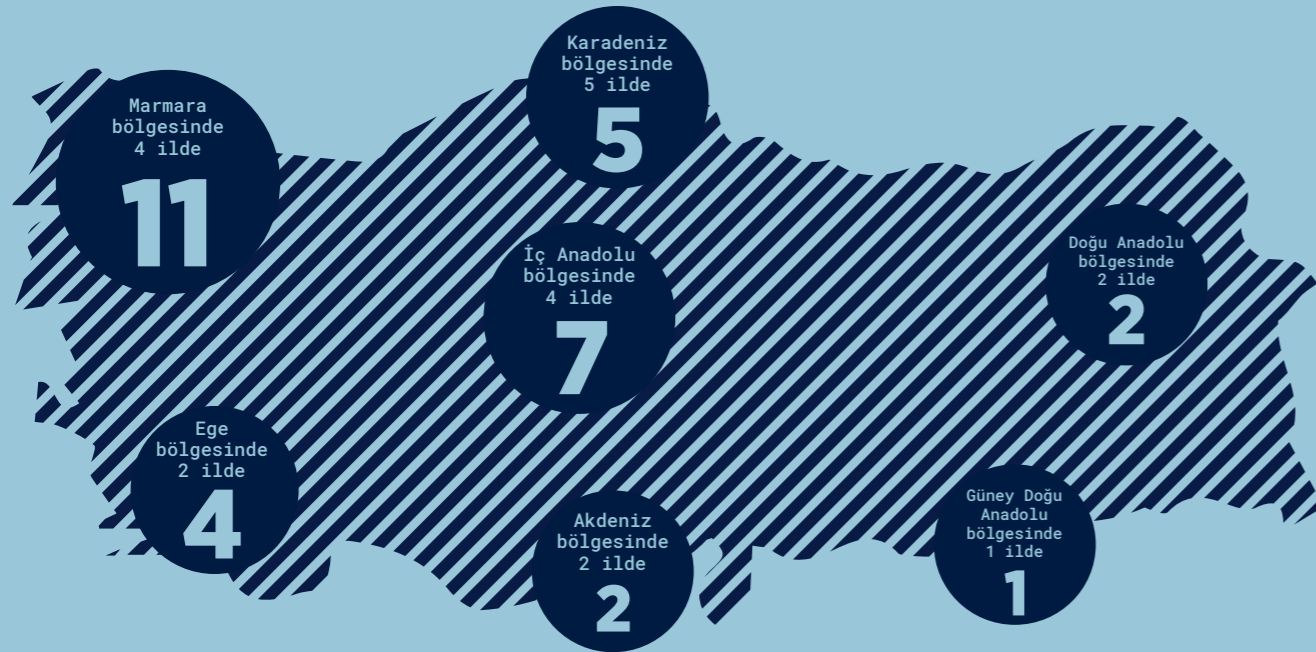
Kontenjanlar, 2018 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu'ndan; öğretim üyesi sayıları, 18.10.2018 tarihinde Yükseköğretim Bilgi Sistemi'nden (YÖKSİS); uzmanlaşma alan bilgileriyle ilgili bölümlerden alınmış olup, yıldan yıla değişiklik gösterebilmektedir.

*Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü kadrosunda da 4 Profesör, 5 Doçent ve 3 Dr. Öğretim Üyesi görev yapmaktadır.

Kısaltmalar:
ZY: Zihin Yetersizliği
OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu
G: Öğrenme Güçlüğü
ÖY: Özel Yetenek
İY: İşitme Yetersizliği
GY: Görme Yetersizliği

Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştiren Üniversitelerin Bölge Bazında Dağılımları:

Birden fazla Üniversitede Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programı Bulunan İller;

İstanbul 8
Ankara 3
İzmir 3
Eskişehir 2

Özel eğitim öğretmenliği açısından en avantajlı bölgelerin Karadeniz, İç Anadolu ve Marmara; en dezavantajlı bölgeninse Güney Doğu Anadolu olduğu söylenebilir.

Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programı yürüten üniversitelerin;

18'inde

hiç profesör bulunmuyor.

%56,3

17'sinde

hiç doçent bulunmuyor.

%53

11'inde

profesör de doçent de bulunmuyor.

%34,4

Bu 11 üniversitenin toplam kontenjanı 628 olup tüm kontenjanların %26,6'sını oluşturmaktadır.

ÖNERİLER:

- Ülkemizde özel gereksinimli öğrencilerin örgün eğitimleri, yetersizlik gruplarına yönelik açılan özel eğitim okulları ve sınıfları ile kaynaştırma sınıflarında sağlanmaktadır. Özel eğitim okullarının ve sınıflarının çoğu zihin yetersizliği (ZY) ve/veya otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısına sahip öğrencilere yöneliktir. Özel eğitim öğretmenliği lisans programı mezunu öğretmen bulmakta yaşanan zorluklar nedeniyle, pek çok özel eğitim okul ve sınıfında alan dışından sözleşmeli öğretmen çalıştırılmaktadır.
- Özel eğitim alanındaki doçent ve profesör sayılarının artırılmasına yönelik olarak; bilimsel araştırma ve yayınları teşvik etmek, ders yüklerini ve diğer görevleri sınırlandırmak vb. önlemler alınmalıdır.
- Özel eğitim alanında doktorasını tamamlayan uzmanların başka bir kurumda değil de bir üniversitede çalışmalarını sağlamak için, üniversitelerin çalışma koşulları iyileştirilmelidir. Örnek olarak ücretlerin artırılması, ders ve iş yüklerinin azaltılması, bilimsel araştırma ve yayın etkinliklerinin teşvik edilmesi, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılara katılımın desteklenmesi verilebilir.
- Yeni özel eğitim bölümleri açma kararları alınırken, üniversitelerin uygunluğunun yanı sıra, coğrafi bölgelerin gereksinimleri de dikkate alınmalıdır.
- Ülkemizde öncelik, yeni özel eğitim bölümleri açmak değil, mevcut özel eğitim bölümlerinin öğretim üyesi kadrolarını güçlendirmek olmalıdır.

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN NİTELİĞİ

Ülkemizde özel gereksinimli öğrencilerin örgün eğitimleri, yetersizlik gruplarına yönelik açılan özel eğitim okulları ve sınıfları ile kaynaştırma sınıflarında sağlanmaktadır. Özel eğitim okullarının ve sınıflarının çoğu zihinsel yetersizliği (ZY) ve/veya otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısına sahip öğrencilere yöneliktir.

Özel eğitim öğretmenliği lisans programı mezunu öğretmen bulmakta yaşanan zorluklar nedeniyle, pek çok özel eğitim okul ve sınıfında alan dışından sözleşmeli öğretmen çalıştırılmaktadır. Sözleşmeli öğretmenlerin ZY ve OSB tanılı öğrencilere hizmet vermekte ne denli yetersiz oldukları herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Ayrıca, ülkemizde yakın zamana kadar özel eğitim öğretmenliği lisans programlarının birçoğunda OSB'li öğrencilerin eğitimine yönelik çok sınırlı sayıda ve kapsamda ders bulunmaktaydı. Dolayısıyla, OSB'li öğrencilere yönelik özel eğitim okullarında ve sınıflarında çalışan kadrolu özel eğitim öğretmenlerinin de öğretim becerilerinde önemli yetersizlikler görülmektedir (ör.; Ergül, Baydık ve Demir, 2013).

Öte yandan, 2016-17 öğretim yılına değin ülkemizde zihinsel yetersizliği, işitme yetersizliği ya da görme yetersizliği olan öğrencilere hizmet üzere ayrı lisans programları yürütülürken, artık genel özel eğitim öğretmenliği lisans programları yürütülmektedir. Yeni programlardaki lisans öğrencileri, her yetersizlik alanına ilişkin olarak birer ders almakta ve kendi programlarındaki uzmanlık alanlarından birini seçmektedir. Olası uzmanlık alanlarından biri de OSB olup, OSB alanını seçen öğrenciler OSB'li bireylerin eğitimine ilişkin çok sayıda ders almaktadır. Halen 32 üniversitenin 12'sinde (%38) OSB alanında uzmanlaşmaya yönelik dersler bulunmaktadır (Bakınız, Tablo 1). Ayrıca, bazı üniversiteler ileriki yıllarda öğretim üyesi kadrolarını zenginleştirerek OSB alanında uzmanlaşmaya yönelik dersler açmayı planladıklarını bildirmişlerdir. Bu durum ülkemizde OSB alanının gelişimi açısından sevindirici olmakla birlikte, özel eğitim bölümlerinin pek çoğunda OSB alanında çalışan öğretim üyesi sayısı yetersizdir.

32 üniversitenin 12'sinde

otizm spektrum bozukluğu alanında uzmanlaşmaya yönelik dersler bulunmaktadır.

ÖNERİLER:

- OSB tanılı öğrencilere hizmet veren özel eğitim ve destek eğitim öğretmenlerine yönelik etkili ve verimli bir mesleki gelişim programı hazırlanmalı ve pilot uygulamalardan sonra bu program ülke çapına yaygınlaştırılmalıdır.
- Öncelik OSB alanında uzmanlaşma sağlayan özel eğitim öğretmenliği lisans programı sayısını arttırmak değil, OSB alanında çalışan öğretim üyesi sayısını arttırmak olmalıdır.
- OSB alanında uzmanlaşma sağlayan özel eğitim öğretmenliği lisans programlarında yürütülen derslerin içeriklerini iyileştirmeye ve bu dersleri yürüten öğretim elemanlarının niteliklerini arttırmaya yönelik çalışmalar başlatılmalıdır.

ÖRGÜN EĞİTİM

Ülkemizde OSB tanılı öğrencilere yönelik örgün eğitim seçenekleri; özel eğitim okulları, özel eğitim sınıfları ve kaynaştırma sınıflarıdır. Ne yazık ki, özel eğitim okullarında ve sınıflarında izlenen müfredat ve kullanılan öğretim yöntemleri, OSB tanılı öğrencilerin gereksinimlerini karşılamaktan çok uzaktır.

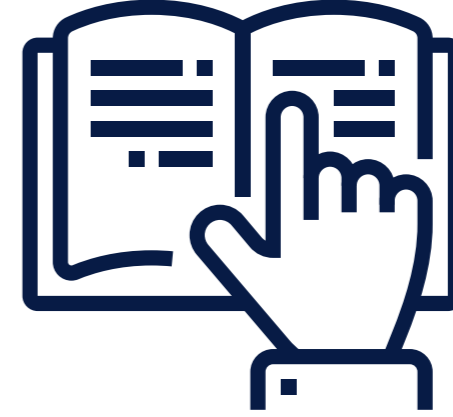
Ayrıca, öğretimin sunuluş biçimiyle ilgili de önemli sorunlar vardır. Örneğin, OSB'li çocukların eğitimine birebir ağırlıklı öğretim formatıyla başlanması, giderek grup eğitime geçilmesi önerilmektedir (ör.; Leaf ve diğ., 2011). Dolayısıyla, sınıflarda iki öğretmen bulunması yerine, daha verimli bir uygulama olan, bir özel eğitim öğretmeni ve gerektiği kadar öğretmen yardımcısı bulunması uygulamasına geçilmesi yerinde olacaktır. Böyle bir ortamda Uygulamalı Davranış Analizine dayalı yoğun eğitim alma şansını yakalayan OSB'li öğrencilerin önemli bir bölümünün, 2-3 yıllık eğitimin ardından kaynaştırma ortamlarına geçiş yapması hedeflenebilir.

Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış öğrencilerin, OSB için özel olarak geliştirilmiş ve deneysel araştırmalarla sınanmış öğretim içeriğine ve öğretim yöntemlerine gereksinimi vardır.

Ancak, OSB tanılı öğrenciler, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kaynaştırmada çok önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunların başlıcaları; Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin (RAM) özel eğitim-kaynaştırma yerleştirmelerinin öğrenci gereksinimleriyle örtüşemeyebilmesi, kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin OSB konusunda deneyimsiz olması, kaynaştırma destek hizmetlerinin yetersizliği ve diğer öğrencilerin velilerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının olumsuzluğudur.

Sınıflarda iki öğretmen bulunması yerine, daha verimli bir uygulama olan, bir özel eğitim öğretmeni ve gerektiği kadar öğretmen yardımcısı bulunması uygulamasına geçilmesi yerinde olacaktır.

Verimli Eğitim:
Özel eğitim öğretmeni
+
Gerektiği kadar öğretmen yardımcısı

ÖNERİLER:

- OSB tanılı öğrencilere yönelik özel eğitim okullarında ve sınıflarında yürütülen özel eğitim hizmetlerinin kapsamı (müfredat) ve sunuluş biçimi (öğretim yöntemleri ve formatı), bilimsel dayanakları en yüksek olan uygulamalı davranış analizine dayalı yoğun eğitim şeklinde yeniden yapılandırılmalıdır.
- 'En az kısıtlayıcı eğitim ortamı' yaklaşımı doğrultusunda, OSB'li öğrencilerin eğitim ortamlarına yerleştirilmelerinde öncelik kaynaştırmaya ve normal okul bünyesinde yer alan özel eğitim sınıflarına verilmelidir. Bu amaçla, özel okullarda kaynaştırma ve özel eğitim sınıfı uygulamalarının yaygınlaştırılabilmesi için gerekli yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılmalıdır.

DESTEK EĞİTİM

Normal gelişen çocuklar gibi özel gereksinimli çocuklar da örgün eğitim hakkına sahiptirler ve bu hakkın gerekleri devlet güvencesiyle yerine getirilmelidir.

Eşgüdüm

Ülkemizde çok yaygın özel kurumlar olan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, örgün özel eğitim ya da kaynaştırma eğitimi alan özel gereksinimli öğrencilere haftada birkaç saat birebir ya da grupla destek özel eğitim ve terapi hizmeti vermek üzere açılmış kurumlardır. Ancak, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan özel gereksinimli öğrencilerin önemli bir bölümü örgün eğitimden yoksundur.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde hizmet veren eğitimcilerin ve uzmanların pek çoğu (ör., psikologlar), lisans eğitimleri sırasında özel gereksinimli bireylere

ve özel eğitime ilişkin tek bir ders bile almamış meslek elemanlarıdır. Dolayısıyla, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan hizmetlerin pek çoğu el yordamıyla yürütülmektedir. İvedilikle, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yürütülen hizmetlerin etkili ve verimli olmasını kesinleştirecek bir kalite güvence sistemi geliştirilmelidir. Ayrıca, destek özel eğitim ve terapi hizmetlerinin her öğrencinin örgün eğitim aldığı kurumda sağlanması, yani hizmetin öğrencinin ayağına götürülmesi, aileler açısından büyük bir rahatlama sağlayacağı gibi, örgün eğitim ile destek eğitimin eşgüdümü açısından da çok yararlı olacaktır.

ÖNERİLER:

- Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, örgün özel eğitim kurumlarının alternatifi olarak değil destekleyicisi olarak hizmet vermelidir; ayrıca, destek özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin örgün eğitim kurumları bünyesinde verilmesi yönünde girişimler başlatılmalıdır.
- Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yürütülen hizmetlerin etkili ve verimli olmasını kesinleştirecek bir kalite güvence sistemi geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Ergül, C., Baydık, B., & Demir, Ş. (2013)

Özel eğitim öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin zihin engelliler öğretmenliği lisans programı yeterliklerine ilişkin görüşleri,

Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13, 499-522.

Leaf, R. B., Taubman, M. T., McEachin, J. J., Leaf, J. B., & Tsuji, K. H. (2011)

A program description of a Community-based intensive behavioral intervention program for individuals with autism spectrum disorders.

Education and Treatment of Children, 34, 259-285.

Sıracevizler Caddesi
Zülfikarlar İş Hanı
No:27 K:3 Şişli/İstanbul
+90 212 244 75 00

© f t tohumotizm

www.tohumotizm.org.tr